

MAŁGORZATA KORPAŁA¹

**MALARSTWO A ARCHITEKTURA. PRZEGLĄD
NOWOŻYTNYCH WYSTROJÓW MALARSKICH
W DREWNIANYCH KOŚCIOŁACH
NA MAZOWSZU²**

**PAINTING AND ARCHITECTURE. REVIEW
OF MODERN PAINT INTERIOR DECORATION
IN WOODEN CHURCHES IN MAZOVIA**

**MODERNE INNENRÄUME MALEREI
IN HOLZKIRCHEN IN MASOWIEN**

Streszczenie

Polichromie w kościołach w Boguszycach, Skułach, Porzeczu Mariańskim i Wolanowie to cenne przykłady monumentalnej dekoracji iluzjonistycznej w mazowieckich realizacjach architektury drewnianej. Wszystkie te kompozycje odzwierciedlają dialog malarskiego wystroju wnętrza i bryły architektonicznej kościoła. Artykuł jest prezentacją badań realizowanych w ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki.

Słowa kluczowe: *kościół drewniany, Mazowsze, polichromie.*

Summary

Wall painting in churches in Boguszyce, Skuły, Porzecze Mariańskie and Wolanow are a valuable examples of monumental decoration of illusionism in Mazovia realizations of wooden architecture. All these compositions reflect the dialogue of painting interior and architectural blocks of the church. The article is a presentation of the research conducted within the framework of the National Programme for the Development of Humanities.

Keywords: *wooden churches, Mazovia, polychrome.*

---

¹ dr Małgorzata Korpała, Instytut Architektury, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nysie.

² Niniejszy tekst jest rezultatem badań prowadzonych podczas projektu nr 11H13006582 „Inwentaryzacja malarstwa ściennego średniowiecznego i nowożytnego na Mazowszu”, realizowanego w ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki.

1. Wstęp

Malarski wystrój kościołów drewnianych stanowił dopełnienie ich architektonicznego ukształtowania. Poprzez malarską kreację możliwe było stworzenie pożądanego wrażenia przestrzeni wnętrza, „złudzenia co do rozmiarów wnętrza, jego wysokości, światła i kolorytu”³. Rolą dekoracji w kościołach było „rozjaśnienie wnętrza, uczynienie go bardziej podobnym do słonecznych i pogodnych niebios”⁴.

Na przestrzeni wieków można zaobserwować dwie rozbieżne tendencje w sposobie dekoracji wnętrza.⁵ Pierwszy sposób opierał się na podkreślanii autonomii poszczególnych przestrzeni – co odpowiadało bryłom, które są elementami składowymi budowli. Dobór tematów kompozycji i motywów dekoracyjnych służył wyodrębnianiu wnętrz w ścisłym związku z ich funkcją (np. prezbiterium, nawa). Drugi rodzaj dekoracji polegał na dążeniu do zintegrowania całej przestrzeni wnętrza kościoła. Charakter kompozycji dekoracji miał podkreślać, że wnętrze jest spójną całością mimo zróżnicowania kształtów i kubatury poszczególnych brył. Często też dekoracje odwoływały się do architektonicznych podziałów. Malarska imitacja detali architektonicznych (cokołów, pilastrów, kapiteli czy też gzymsów) miała służyć uzyskaniu iluzji większej przestrzenności i monumentalności wnętrza. Malowana architektura nie tylko wypełniała tło ścian, ale stawała się dekoracją zastępującą w wielu wypadkach także ruchome wyposażenie zwłaszcza architektoniczne ołtarze.

2. Stan badań

Zainteresowanie drewnianą architekturą rozpoczęło się w latach 90. XIX wieku⁶. Już wówczas dekoracyjny wystrój malarski i polichromowane stropy w małopolskiej Libuszy, Binarowej i Dębnie oraz wielkopolskim Kobylinie) stały się tematem publikacji Mariana Sokołowskiego i Władysława Łuszczkiewicza⁷.

Niewiele jest publikacji na temat mazowieckich zabytków drewnianych. Poza nielicznymi wyjątkami nie podejmowano w nich badań ani prac naukowych aż do lat 60. XX wieku.⁸ Jedynym zabytkiem, który wzbudził duże zainteresowanie był kościół w Boguszycach z wysokiej klasy renesansowym polichromowanym stropem⁹.

Dekoracje mazowieckich kościołów omawiano w Katalogu Zabytków Sztuki¹⁰. Najbardziej szczegółowe opracowanie drewnianych kościołów na Mazowszu przygotował

³ Szymański S., *Wystrój malarski kościołów drewnianych*, Warszawa 1970, s.7.

⁴ tamże, s. 11.

⁵ tamże, s. 14.

⁶ Brykowski R., *Drewniana architektura kościelna w Małopolsce XV wieku*, Wrocław, 1981, s. 18.

⁷ Sokołowski M., *Polichromia w Binarowej*, Sprawozdania Komisji Historii Sztuki, 4, 1891, s. XCI; Łuszczkiewicz W., *Polichromia kościoła drewnianego w Dębnie*, Sprawozdania Komisji Historii Sztuki, 5, 1896, s. 186-192.

⁸ Łoziński J. Z., *Zabytki powiatu wieluńskiego i radomszczańskiego. Sprawozdania z objazdu inwentaryzacyjnego*, Biuletyn Historii Sztuki, 14, 1952, nr 2, s. 79 – 80; tenże, *Katalog zabytków sztuki w Polsce. Stan prac. Przegląd dorobku. Perspektywy*, Rocznik Historii Sztuki, 7, 1967, s. 301.

⁹ Wawrzecki M., *Drewniany kościół we wsi Boguszyce Kościelne*, Sprawozdania Komisji Historii Sztuki, 7, 1906, s. CCLX; Przeworska J., Walicki M., *Strop z XVI w. kościoła w Boguszycach*, Warszawa 1929; Walicki M., *Drewniany kościół muzeum*, Ochrona Zabytków Sztuki, 2, 1930 – 1931, s. 371 – 382.

¹⁰ *Katalog Zabytków Sztuki w Polsce*, tom II, województwo łódzkie, z. 1, 2, 9, 11, Warszawa 1953; *Katalog Zabytków Sztuki w Polsce*, tom X, województwo warszawskie, z. 1-18; z. 21- 29, Warszawa

dopiero Jacek A. Wiśniewski¹¹. Z inicjatywy Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w 2009 r. wydano album prezentujący najważniejsze drewniane kościoły Mazowsza¹².

W publikacjach podejmujących historię drewnianej architektury w Polsce¹³ najczęściej autorzy koncentrowali się na zagadnieniach architektonicznych i omawiali konstrukcję. Temat wystroju był traktowany jako mniej ważny. Monografie na temat wystroju malarskiego drewnianych kościołów ukazywały się od początku lat 70. XX w. Najważniejszą pozycją jest książka Stanisława Szymańskiego¹⁴, który jako pierwszy podjął się analizy związków konstrukcji kościoła i kompozycji jego wystroju, a także warsztatowych warunków pracy twórców (techniki, narzędzia, materiały). Drugą ważną monografię przygotowała się B. Wolff-Łozińska, która skoncentrowała się na polichromowanych XVII-wiecznych stropach.¹⁵ W obu tych publikacjach jedynym omawianym mazowieckim przykładem jest strop kościoła w Boguszycach.

3. Polichromie przegląd dekoracji malarskich w drewnianych kościołach na Mazowszu

Na Mazowszu zachowało się niewiele przykładów dekoracji w drewnianych kościołach. Wiele wewnątrz już w przeszłości zostało zmienionych przez przemalowania czy całkowite usunięcie wszystkich warstw malarskich. Na uwagę zasługują cztery przykłady: Porzecze Mariańskie, Boguszyce, Skuły, Wolanów, które zostaną poniżej szczegółowo przeanalizowane.

3.1. Boguszyce

Kościół w Boguszycach wzbudził zainteresowanie na początku XX wieku i był jedynym znanym mazowieckim kościołem z bogatą renesansową polichromią na stropie.¹⁶ Dyskusje naukowe sprawiły, że już w okresie międzywojennym, gdy prowadzono pierwsze prace konserwatorskie, postulowano jego pieczołowitą ochronę, którą zawarto w haśle „kościół muzeum”.¹⁷

1962-1993; *Katalog Zabytków Sztuki w Polsce*, seria nowa, tom IX, *województwo łomżyńskie*, z. 1-3, Warszawa 1982-1988.

¹¹ Wiśniewski J. A., *Kościół drewniane Mazowsza*, Przewodnik, Pruszków 2016, s. 317-319;

¹² *Mazowieckie kościoły drewniane*, red. B. Jezierska, R. Nadolny, wyd. Mazowiecki Wojewódzki Konserwator Zabytków, Warszawa 2009.

¹³ Dobrowolski T., *Najstarsze kościoły drewniane śląska jako znaki zamierchłej przeszłości*, *Zaranie Śląskie*, 17, 1946, nr 1-2, s. 23-27; G. Ciołek, *Budownictwo drewniane, Od początku XV wieku do roku 1520* [w:] *Sztuka polska czasów nowożytnych 1450-1620*, red. K. Piwocki, J. Starzyński, cz. 1, Warszawa 1952, s. 42 – 44; Kalinowski W., Krassowski Cz., Miłobędzki J. A., *Z problematyki budownictwa drewnianego doby Odrodzenia*, *Biuletyn Historii Sztuki*, 15, 1953, nr 3-4, s. 34-55; W. Krassowski, *Architektura drewniana w Polsce*, Warszawa 1961; Miłobędzki A.J., *Zarys dziejów architektury drewnianej w Polsce*, wyd. I Warszawa 1963, s. 92-93; wyd. II Warszawa 1968. s. 110 – 112.

¹⁴ Szymański S., *Wystroje malarskie ...*, Warszawa 1970.

¹⁵ Wolff-Łozińska B., *Malowidła stropów polskich I poł. XVII w.*, PWN, Warszawa 1971.

¹⁶ Przeworska J., Walicki M., *Strop z XVI w. kościoła w Boguszycach*, Warszawa 1929.

¹⁷ Walicki M., *Drewniany kościół-muzeum*, *Ochrona Zabytków Sztuki*, red. J. Remer, z. 1-4, cz. 2, Warszawa 1930-31, s. 371-382.

Kościół w Boguszycach został ufundowany w latach 1550-1558 i tuż po zakończeniu budowy została wykonana malarska dekoracja całego wnętrza jako spójne jego dopełnienie (z uzupełnieniami z ok. 1569 r.)¹⁸ Polichromie na ścianach zostały zamalowane przed 1760 rokiem, a ich ponowne odsłonięcie nastąpiło dopiero w latach 1951-1959.¹⁹ Kompletnie informacje zostały zebrane dopiero podczas kolejnych prac konserwatorskich w latach 1998-2009.²⁰

Płaski deskowy strop pokryto regularną siatką z kolistymi medalionami, rozetami i ornamentami roślinnymi.²¹ Ściany zostały białe z wtopionymi w nie scenami figuralnymi. W prezbiterium znajdują się wizerunki patronów Królestwa (św. Stanisława i św. Wojciecha) w nawie południowej; św. Mikołaj, na ścianie północnej prezbiterium: Nawrócenia św. Pawła; personifikacje siedmiu grzechów głównych (w nawie północnej) oraz postaci męskich i aniołków (w południowej); na ścianach naw bocznych: ofiara Abrahama, pokłonu Trzech Króli, koronowanie cierniem, św. Marcina z Tours. Inspiracją dla tej dekoracji były polichromie tzw. „grupy pułtuskiej” (Płock, Pułtusk, Brok i Brochów) oraz projekty Giovanniego Battisty Venetusa²². Kompozycje figuralne w większości są oparte na XVI w. grafice południowoniemieckiej, naddunajskiej i niderlandzkiej.

Autorstwo boguszyckich polichromii jest przypisywane trzem twórcom: Janowi Jantowskiemu malarzowi warszawskiemu, który sygnował skrzydła ołtarza głównego Ukrzyżowania, a także Stanisławowi Pieczonczemu z Nowej Warszawy, autorowi obrazów na skrzydłach tryptyków przytęczowych oraz Maciejowi z Kocka.

Technika malarska polichromii została rozpoznana podczas prac konserwatorskich.²³ Pierwotna dekoracja została wykonana w tradycyjnej w technice chudej tempery jajowej na pobiałe. W jasnych partiach pozostawiono białą zaprawę, a modelunek barwny wykonywano światłocieniowo na cienkim konturowym rysunku kompozycji.

Architektoniczny, kasetonowy strop kościoła w Boguszycach wspiera się na delikatnych filarach-słupach, tworząc rodzaj baldachimu, z którego zwieszają się girlandy. Białe tło ścian staje się „otwartą przestrzenią”, w której umieszczone są sceny figuralne. Konstrukcja poszczególnych przestrzeni, a szczególnie stropu jest podkreślona przez kompozycję malarską. Ściany wydają się „otwierać” przekraczając granicę wyznaczoną przez rzeczywistą konstrukcję ścian.

Wnętrze kościoła w Boguszycach stanowi przykład świadomej dbałości o zachowanie historycznego wystroju. Polichromie w Boguszycach są modelowym przykładem prac

¹⁸ Wardzyński M., jw.

¹⁹ Prosnakowa J., Puciata M., *Prace konserwatorskie w drewnianym kościele parafialnym w Boguszycach koło Rawy Mazowieckiej*, Ochrona Zabytków, 1961, nr 3-4, s. 63-80;

²⁰ Lubryczyńska M., *Problematyka ikonograficzna i konserwatorska drewnianego kościoła w Boguszycach koło Rawy Mazowieckiej*, Ochrona Zabytków 2006, nr 3, s. 29-54; Lubryczyńska M., *Drewniany kościół pw. św. Stanisława biskupa w Boguszycach k. Rawy Mazowieckiej. Zakończenie prac konserwatorskich i restauratorskich przy polichromowanych stropach*, Ochrona Zabytków 2007, nr 1, s. 67-76; Lubryczyńska M., *Konserwacja i restauracja renesansowych malowideł ściennych drewnianego kościoła pw. Św. Stanisława biskupa w Boguszycach koło Rawy Mazowieckiej*, „Ochrona Zabytków” 2013, s. 201-234.

²¹ Prosnakowa J., Puciata M., *Prace konserwatorskie ...*, s. 66-70; Lubryczyńska M., *Problematyka ikonograficzna ...*, s. 29-44; Lubryczyńska M., *Konserwacja i restauracja ...*, s. 203-211;

²² M. Wardzyński, jw.

²³ M. Lubryczyńska, *Konserwacja i restauracja renesansowych malowideł ...*, s. 211;

konserwatorskich rozumianych już w nowoczesny sposób. Wysokiej klasy dekoracja znacząco podnosi rangę wnętrza kościoła o przeciętnych wartościach architektonicznych.

3.2. Skuły

Kościół obecny wzniesiono na miejscu spalonego w czasie wojen szwedzkich w 1678 lub 1775 roku. Polichromia została wykonana w dwóch fazach przed 1777 rokiem. Najpierw powstał iluzjonistyczny ołtarz główny inspirowany rycinami augsburskimi z połowy XVIII wieku, (wkłęsłoliniowa struktura ołtarza z figurą Boga Ojca na obłokach i obrazem Ukrzyżowania). Malowany ołtarz jest nastawą dla rozbudowanej snycerskiej późnobarokowej mensy tworzącej ołtarz przegrodowy. W drugiej fazie prac malarskich, z lat 80. lub 90. XVIII wieku wykonano dekoracje ścianek flankujących ścianę ołtarzową z przedstawieniami patronów kościoła w niszach oraz Maryi i św. Jana Ewangelisty. Powstały wówczas iluzjonistyczne klasycyzujące nastawy oraz kompletna dekoracja ścian nawy i balkonu chóru muzycznego.

Twórców polichromii w Skułach należy związać ze stołecznym środowiskiem artystycznym²⁴. Ustalono udział m.in. Józef Sporny i Józef Rutkowski z Warszawy przy powstaniu bocznych ołtarzy i dekoracji nawy. Główne sceny kompozycji malarskich zostały wykonane w technice olejnej na płótnie naklejonym na drewniane ścian. Technika olejna na płótnie wskazuje, że twórca polichromii nie miał doświadczenia w technikach malarstwa monumentalnego.

Pod koniec XIX wieku wnętrze zostało przemaalowane, co spowodowało znaczne uproszczenie i zniekształcenie niektórych płaszczyzn. Zamalowany został także strop. Odkrywki ujawniają wyłaniający się spod ornamentu patronowego ornament roślinny z kratownicą w tle, a na stropie prezbiterium znajduje się sygnatura z datą 1896. Mimo tych XIX wiecznych przemaalowań, utrzymana została zasadnicza kompozycja całej polichromii. Późniejsze prace konserwatorskie prowadzono fragmentarycznie i niewprawnie (np. do dziś widoczne są nierówności pociętego a potem ponownie naklejanego podobrazia płóciennego) i jak dotąd nie udało się przywrócić historycznego wyglądu tej dekoracji.

3.3. Kościół z Wolanowa

Kościół wzniesiono w 1742 roku i dekorowano w drugiej połowie XVIII wieku. Do czasu przeniesienia w 1994 roku do Muzeum Wsi Radomskiej wnętrze było wielokrotnie odnawiane i przemaalowywane.

Pierwotna polichromia wnętrza odzwierciedlała koncepcję iluzjonistycznej imitacji architektury, która wraz z ruchomym wyposażeniem tworzyła spójną kompozycję. Koncepcja ta została odtworzona w latach 1998-2010 dzięki pełnej restauracji wnętrza.²⁵

Malarska dekoracja ścian drewnianego kościoła imituje typowe wzorce architektury murowanej okresu późnobarokowego. W nawie głównej kompozycja podziałów iluzjonistycznej architektury rozmija się z faktyczną płaszczyzną ściany. Jest to widoczne wokół okien, które są malowane iluzjonistycznie jak i wycięte w płaszczyźnie ściany. Być może jest to efektem wtórnego wycięcia oknem w czasie, gdy polichromie były ukryte pod przemaalowaniami.

²⁴ M. Wardzyński j.w.

²⁵ Na podstawie informacji od konserwatora Tadeusza Dzikowskiego z Muzeum Wsi Radomskiej.

Obecny stan polichromii jest w znacznym stopniu efektem prac konserwatorskich, polegających na usunięciu wielu warstw wtórnych, a następnie scaleniu całej kompozycji. Pierwotnie zastosowano typową dla polichromii w drewnianych kościołach technikę chudej tempery na pobiale. Uzupełnienia restauratorskie wykonane w trakcie ostatnich prac konserwatorskich wykonano w technice olejnej, co sprawia, że kolorystyka jest stłumiona i przyciemniona.

Dekoracja malarstwa wnętrza kościoła z Wolanowa stanowi przykład zamkniętych architektonicznych ścian i namalowanych iluzjonistycznie dekoracji, na które składają się iluzjonistyczne podziały architektoniczne, malarska imitacja okładzin marmurowych, obramień okiennych, podziały oszklonych tafli okien oraz przedstawienie otwartego stopu prezentującego niebo za niską balustradą, co daje wrażenie galerii, lub też attyki.

Demontażu elementów konstrukcyjnych podczas translokacji zabytku spowodował, że w miejscu ich łączenia powstało wiele drobnych uszkodzeń. Trudno ocenić zakres obecnych uzupełnień warstwy malarskiej. Można jednak stwierdzić, że udało się odtworzyć charakter późnobarokowej historycznej kompozycji.

3.4. Porzecze Mariańskie

Powstanie drewnianego kościoła w Goźlinie-Porieczu Mariańskim, związane było z zakonem marianów (Zgromadzenie Braci Niepokalanego Poczęcia NMP), którzy sprowadzili się do Goźlina pod koniec XVII wieku.

Za wykonawcę polichromii uznaje się Jana Niezabitowskiego – marianina i wykształconego w Rzymie freskanta, który w latach 1793 – 1804 rezydował w klasztorze w Skórcu pod Siedlcami.²⁶ Był on także twórcą licznych obrazów kultowych do okolicznych świątyń. Iluzjonistyczne ołtarze i pozostałe elementy malatury wykonano w technice tempery na płótnie i przybito do zagruntowanej ściany. Natomiast obrazy ołtarzowe zostały namalowane na płótnie w technice olejnej i naklejone na ścianę w świetle iluzjonistycznej ramy.

Polichromia w kościele w Porieczu Mariańskim imituje elementy i podziały architektoniczne typowe dla architektury murowanej. Imitacja boniowanych pilastrów, gzymsów, sztukaterii sprawia wrażenie wnętrza murowanego. Stropy prezbiterium i środkowej części transeptu dekorowane są kompozycjami figuralnymi na tle otwartego nieba. Natomiast stropy naw bocznych oraz zakończenia transeptu to imitacja stropów ramowych. Jest to wnętrze architektoniczne zamknięte, a dekoracja malarska powiela i rozbudowuje podziały konstrukcyjne.

Podsumowanie

W większości kościołów mazowieckich polichromie nie zachowały się lub być może wciąż jeszcze są ukryte pod późniejszymi przemalowaniami i czekają na odkrycie podczas prac badawczych i konserwatorskich. Niektóre polichromie zostały jednak na zawsze zniszczone – jak np. w spalonym kościele w Puszczy Mariańskiej (pow. żyrardowski). Po pożarze polichromię odtworzono, ale obecnie oddaje ona tylko ogólną kompozycję i jest całkowicie współczesną kreacją o niewielkiej wartości artystycznej.

Zaprezentowane powyżej dekoracje są występującymi w przeszłości przykładami wystroju kościołów, ale nie oddają całościowego obrazu malarstwa ściennego w mazowiec-

²⁶ Wardzyński M., jw.; Galicka I., H. Sygietyńska, *Niezabitowski Jan*, [w:] *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających: malarze, rzeźbiarze, graficy*, t. VI, Warszawa 1998, s. 87-89.

kich świątyń drewnianych. Te typy dekoracji należałoby raczej odnieść do innych dobrze już rozpoznanych i opracowanych obszarów: Małopolski, Śląska czy Wielkopolski. O ile w przypadku malarstwa średniowiecznego ranga malowideł z terenu Mazowsza jest zdecydowanie niższa niż na Śląsku, Małopolsce i Wielkopolsce, to w epoce nowożytnej nieopornie wzrasta. Druga tercja XVIII wieku była okresem rozkwitu malarstwa monumentalnego w architekturze murowanej. Powyższe przykłady wskazują, że polichromie w mazowieckich kościołach były monumentalnymi kompozycjami, których analogi należy szukać w dekoracjach architektury murowanej. Ich autorzy nie byli prowincjonalnymi dekoratorami, lecz twórcami wykształconymi i wykorzystującymi dostępne im wzorce graficzne artystów europejskich.

Literatura:

- [1] Brykowski R., *Drewniana architektura kościelna w Małopolsce XV wieku*, wyd. Ossolineum, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk - Łódź, 1981, s. 18.
- [1] Dobrowolski T., *Najstarsze kościoły drewniane śląska jako znaki zamierchłej przeszłości.*, *Zaranie Śląskie*, 17, 1946, nr 1-2, s. 23-27.
- [1] Galicka I., Sygietyńska H., *Niezabitowski Jan*, [w:] SAP, t. VI, Warszawa 1998, s. 87-89.
- [1] *Katalog Zabytków Sztuki w Polsce*, tom II, województwo łódzkie, z. 1, 2, 9, 11, Warszawa 1953.
- [1] *Katalog Zabytków Sztuki w Polsce*, tom X, województwo warszawskie, z. 1-18; z. 21-29, Warszawa 1962-1993.
- [1] *Katalog Zabytków Sztuki w Polsce*, seria nowa, tom IX, województwo łomżyńskie, z. 1-3, Warszawa 1982-1988.
- [1] Kalinowski W., Krassowski Cz., Miłobędzki J. A., *Z problematyki budownictwa drewnianego doby Odrodzenia*, *Biuletyn Historii Sztuki*, 15, 1953, nr 3-4, s. 34-55.
- [1] Krassowski W., *Architektura drewniana w Polsce*, Warszawa 1961.
- Lubryczyńska M., *Problematyka ikonograficzna i konserwatorska drewnianego kościoła w Boguszycach koło Rawy Mazowieckiej*, *Ochrona Zabytków* 2006, nr 3, s. 29-54.
- [1] Lubryczyńska M., *Drewniany kościół pw. św. Stanisława biskupa w Boguszycach k. Rawy Mazowieckiej. Zakończenie prac konserwatorskich i restauratorskich przy polichromowanych stropach*, *Ochrona Zabytków* 2007, nr 1, s. 67-76.
- [1] Lubryczyńska M., *Konserwacja i restauracja renesansowych malowideł ściennych drewnianego kościoła pw. Św. Stanisława biskupa w Boguszycach koło Rawy Mazowieckiej*, „*Ochrona Zabytków*” 2013, s. 201-234.
- [1] Łoziński J. Z., *Katalog zabytków sztuki w Polsce. Stan prac. Przegląd dorobku. Perspektywy*, *Rocznik Historii Sztuki*, 7, 1967, s. 301.
- [1] Łoziński J. Z., *Zabytki powiatu wieluńskiego i radomszczańskiego. Sprawozdania z objazdu inwentaryzacyjnego*, *Biuletyn Historii Sztuki*, 14, 1952, nr 2, s. 79 – 80.

- [1] Łuszczkiewicz W., *Polichromia kościoła drewnianego w Dębnie*, Sprawozdania Komisji Historii Sztuki, 5. 1896, s. 186-192.
- [1] *Mazowieckie kościoły drewniane*, red. B. Jezierska, R. Nadolny, Warszawa 2009.
- [1] Miłobędzki A.J., *Zarys dziejów architektury drewnianej w Polsce*, wyd. I Warszawa 1963, s. 92-93; wyd. II Warszawa 1968. s. 110 – 112.
- [1] Prosnakowa J., Puciata M., *Prace konserwatorskie w drewnianym kościele parafialny w Boguszycach koło Rawy Mazowieckiej*, Ochrona Zabytków, 1961, nr 3-4, s. 63-80;.
- [1] Przeworska J., Walicki M., *Strop z XVI w. kościoła w Boguszycach*, Warszawa 1929.
- [1] Sokołowski M., *Polichromia w Binarowej*, Sprawozdania Komisji Historii Sztuki, 4, 1891, s. XCI.
- [1] Szymański S., *Wystrój malarzski kościołów drewnianych*, Warszawa 1970.
- [1] Walicki M., *Drewniany kościół-muzeum*, Ochrona Zabytków Sztuki, red. J. Remer, z. 1-4, cz. 2, Warszawa 1930-31, s. 371-382.
- [1] Wawrzecki M., *Drewniany kościół we wsi Boguszyce Kościelne*, *Sprawozdania Komisji Historii Sztuki*, 7, 1906, s. CCLX.
- [1] Wiśniewski J. A., *Kościół drewniane Mazowsza*, *Przewodnik*, Pruszków 2016, s. 317-319;
- [1] Wolff-Łozińska B., *Malowidła stropów polskich I poł. XVII w.*, PWN, Warszawa 1971.

Ryc. 1. Boguszyce, widok wnętrza w kierunku prezbiterium, fot. 2016.

Fig. 1. Boguszyce, interior view towards presbytery, fot. in 2016.

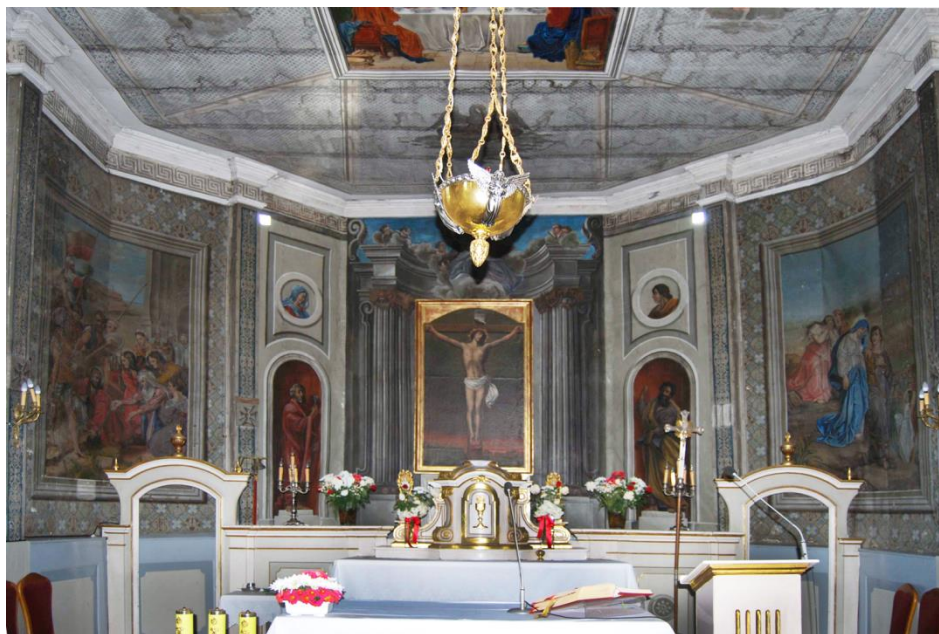
Ryc. 2. Boguszyce, widok południowej ściany nawy, fot. 2016.

Fig. 2. Boguszyce, view of the southern wall of the nave, fot. in 2016.

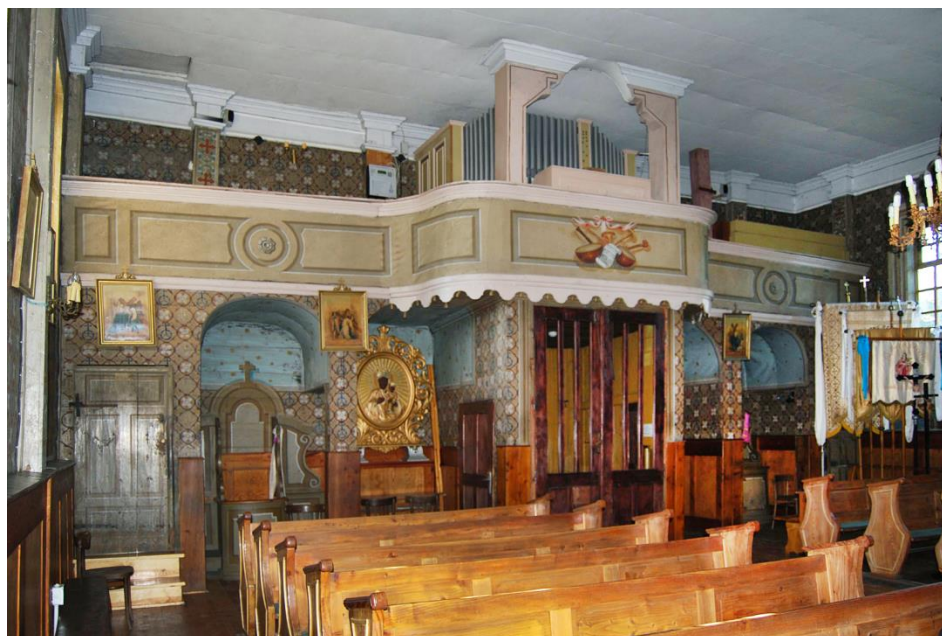

Ryc. 3. Boguszyce, fragment Pokłonu Trzech Królów, stan po konserwacji, fot. 2016.

Fig. 3. Boguszyce fragment Adoration of the Magi, the state of the conservation, fot. in 2016.

Ryc. 4. Skuły, widok prezbiterium, fot. 2016.
Fig. 4. Skuły view presbytery, fot. in 2016.

Ryc. 5. Skuły, widok w kierunku empory muzycznej, fot. 2016.
Fig. 5. Skuły, view towards the galleries of music, photo. in 2016.

Ryc. 6. Kościół z Wolanowa (obecnie Muzeum Wsi Radomskiej), widok wnętrza w kierunku prezbiterium, fot. 2016.

Fig. 6. Church from Wolanow (now the Museum of Radom Village), inside view in the direction of the sanctuary, fot. in 2016.

Ryc. 7. Kościół z Wolanowa (obecnie Muzeum Wsi Radomskiej), południowa ściana nawy, fot. 2016.

Fig. 7. Church From Wolanow (now the Museum of Radom Village), the south wall of the nave, fot. in 2016.

Ryc. 8. Porzecze Mariąskie, fragment iluzjonistycznej architektury ołtarza, fot. 2016.

Fig. 8. Porzecze Mariąskie, fragment illusionistic architecture of the altar, fot. in 2016.

Ryc. 9. Porzecze Mariąskie, widok na ścianę południową, fot. 2016.

Fig. 9. Porzecze Mariąskie, view of the south wall, fot. in 2016.

Ryc. 10. Puszcza Mariańska, współczesna polichromia odtworzona po pożarze kościoła, fot. 2016.

Fig. 10. Porzecze Marianske, contemporary wall paintings Recreated after the fire of the church, phot. in 2016.